

Na konceptuální i empirické rovině tak práci nutně doprovází stín cyklické argumentace. Dokazovat, že zahraniční patronát měl usměrňující vliv tím, že vytvoříme kategorii transakčního aktivismu a následně ji promítneme do empirického šetření, a ukážeme, že tento typ aktivismu byl podporován ze zahraničí, je argumentačním kolečkem bez kauzálního začátku, který ale základní otázka/hypotéza práce předpokládá. Možná, že je to právě tato iluze, že v sociálních vědách můžeme pomocí empirických šetření identifikovat kauzální vlastnosti, která autora postavila před neřešitelný úkol.

Samostatnou problematickou částí je nedostatečné rozpracování samotného pojmu zahraniční patronát, které má za důsledek, že z práce zmizely velmi důležité roviny politické ekonomie a moci. Patronát, jak autor správně popisuje, vedl již v 70.–80. letech v USA k profesionalizaci aktivistických organizací a jejich transformaci v „transakční aktivisty“. Ale motivy jsou ostentativně opomíjeny – kdo byli důležití dárci a jakou roli v systému měli, proč zapadal zrovna tento koncept aktivismu do liberalizujícího se kapitalistického systému Ameriky 70.–80. let a proč jej tito aktéři tak vehementně exportovali (a nadále exportují) do nově vytvořených liberálních kapitalistických demokracií. Není náhodou jedním z vysvětlení fakt, že participační aktivismus je pro tyto systémy potenciálním nebezpečím, zatímco advokační skupiny jej celkem funkčně doplňují, protože artikulovaný konflikt je pouze o partikulárních legislativních nastaveních, nikoliv o fundamentálních vlastnostech systému? Všem těmto otázkám se autor vyhnul, možná i proto, že by odpovědi naznačovaly nedostatečnost jak hlavního argumentu práce, tak samotné dichotomizace vlivu zahraničního patronátu.

Rozhodně ale tato kritika nemá za cíl zpochybňovat přínos celého textu. Velmi zajímavých empirických údajů, postřehů, výkladů apod. je v práci nepřehledné množství a je tak

obsáhlým zdrojem úvah o polistopadovém vývoji aktivismu v České republice, která může každému, kdo se o tato témata zajímá, přinést mnoho podnětů k přemýšlení.

Kdyby se autor hned na začátku vzdal dokazování nedokazatelného, mohl nám představit opravdu brilantní pojednání o přínosech transakčních profesionalizovaných organizací (což je velmi důležitý argument knihy), nebo stejně brilantní analýzu polistopadových protestních událostí (bez přemíry metodologických zjednodušení a nepřesností), nebo například hlubší analýzu samotného zahraničního patronátu atd.

Práce se tedy stává užitečnou a hodnou čtení pro své „neprvoplánovitě“ úrovně, postřehy a hypotézy, kterými rozhodně obohacuje současné bádání (nejen) o polistopadovém českém aktivismu.

Viktor Piorecký

Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity

Stefan Gänzle a Allen G. Sens (eds.):

**THE CHANGING POLITICS
OF EUROPEAN SECURITY.
EUROPE ALONE?**

New York: Palgrave Macmillan, 2007.
264 stran.

Anoncovaná kniha (sborník) přináší pohledy na nově vznikající „evropské bezpečnostní prostředí“. Pohledů nabízí hned několik a z více úhlů. Tři nejhlavnější témata knihy jsou rozdělena do tří řešených okruhů: 1) Změna bezpečnostního vnímání v Evropě a v severní Americe, 2) Rozvoj unijní bezpečnostní a obranné politiky, 3) Evropská bezpečnost a transatlantické vztahy.

Uvedené okruhy jsou popsány a vysvětleny vždy třemi zajímavými autorskými příspěvky. Podívejme se nejprve na obecnou

historickou chronologii nejdůležitějších momentů na obou stranách Atlantiku. Začneme rozpadem bipolárního uspořádání a skončíme rokem 2007. Stejně tak jsou následující události použity jednotlivými autory k demonstraci a objasnění svých závěrů v příspěvcích, a jsou uspořádány v časovém či do událostí zasahujícím sledu.

Změněné bezpečnostní prostředí po konci studené války nastolilo nové politické otázky do budoucna. Tradiční studenoválečné uspořádání vojenských sil zmizelo a Evropa již nebyla pro Spojené státy unikátní bezpečnostní prioritou. Devadesátá léta nejsou jen obdobím vzniku Evropské unie, ale jsou také počátkem prvních bezpečnostních institucí v této nově vzniklé organizaci. Devadesátá léta byla také první těžkou prověrkou unijních diplomatických i vojenských schopností a poukázala na kvalitativní rozdíly na obou stranách Atlantiku. Právě schopnost a efektivnost řešit problémy v regionu rozpadající se Jugoslávie představila přímočarost a přednostní na straně Spojených států. I v pozadí tohoto konfliktu byly nastartovány první vážnější iniciativy pro budování samostatnější evropské obranné dimenze.

Třetí milénium však přineslo další otázky do bezpečnostních procesů jak v USA, tak i v Evropě a dynamizovalo samostatnější aktivity obou stran. Teroristické útoky 11. září 2001 ve Spojených státech zapříčinily vůbec první iniciaci článku 5. smlouvy NATO. Do války proti terorismu se nezapojili jen členové Severoatlantické aliance. Mezinárodní síly ISAF sice bojují pod velením aliance (2002), Američané však v Afghánistánu operují samostatně. I tato skutečnost je autory knihy argumentována jako „oddělující“ EU a Spojené státy.

Ovšem další, z pohledu mezinárodního práva (i autorů) sporné, protiteroristické rozhodnutí americké administrativy o invazi do Iráku (2003) ještě více dynamizovalo samostatnější přístupy k bezpečnostním otázkám jak v Evropě, tak i v USA. Dnes již všeobecně

známá slovní přestřelka, nejprve mezi oběma hlavními stranami, se postupně rozšířila o další „ochotné“ účastníky irácké invaze. V napjatém mezidobí se také rozšířila Evropská unie a do unijního prostoru vklouzla nová bezpečnostní témata, „východoevropská“. Elity postkomunistických zemí neskrývají „proatlanticismus“ a neskrývají stálou obavu z Ruské federace, jako nástupnického státu Sovětského svazu. Hned v následujícím roce po velkém rozšíření byla ve dvou referendech odmítnuta Smlouva zakládající ústavu pro Evropu. Stalo se tak ve Francii a Holandsku (květen a červen 2005) a v kontextu knihy nejsou analyzovány jen důvody zamítnutí veřejností, ale z velké míry jsou popsány institucionální a procesní změny (v oblasti bezpečnosti), které by aplikací Smlouvy nastaly. Uvedeným rozšířením z roku 2004 se Evropská unie dostala k hranicím již zmíněné Ruské federace a k hranicím Ukrajiny. Společná strategie k uvedeným oběma zemím byla v EU institucionalizována již v roce 1999 a k oblasti Středozeří v roce 2000.

Obecně, Evropská politika sousedství (ENP) byla iniciována v první polovině roku 2002 za španělského předsednictví. Nyní dostává ENP jasnější rysy ve formě pravidelných zpráv, zvažováním možností i realizací kooperace, analýzami předpokladů budoucích reforem či vzájemných smluvních závazků se sousedy. Jednotlivé oblasti mají své rozpočty. Zajímavá dle autorů je pozice Ruské federace (RF), která však není cílovou zemí ENP. RF je klíčovým státem v širších zájmech Evropské unie. Politika multipolarity a respektu mezinárodního práva je úhelným kamenem zahraniční politiky jak EU, tak i Ruské federace.

Severoatlantická aliance již není jedinou arénou, ve které se budou transatlantické strategie nadále diskutovat a koordinovat. Změněné mezinárodní prostředí bude měnit alianční partnery. Autoři všeobecně hovoří o NATO a ESDP jako o partnerech namísto rivalů. Evropská unie se sjednotila a emancipovala

hospodářsky, stejně tak dokázala vytvořit jednotnou měnu. K velmocenskému postavení ve světové politice a v současných procesech „Nové regionalizace“ chybí Evropské unii faktická vojenská síla. Autoři všeobecně hovoří o tvorbě ESDP jako o nezvratném procesu a vidí spolupráci NATO – ESDP v budoucnu jako reálnou a postavenou na společných zájmech a hodnotách.

Jednotlivé příspěvky autorů již konkretizují výše uvedenou historickou kostru a detailněji zpracovávají události i procesy. Není možné popsat a vysvětlit všechny bohaté myšlenky i analýzy autorů v jedné recenzní práci. Podívejme se však na nejzajímavější texty.

Celý sborník „otevívá“ text Allena G. SENSE tématem o změnách politiky v otázkách evropské bezpečnosti. Celý příspěvek je prakticky chronologickou historickou rekapitulací od roku 1945 po současnost. Popsána je i francouzská iniciativa z roku 1952 (Plevenův plán), jako první počátek (neuskutečněný) samostatnější evropské bezpečnostní politiky. Detailně a analyticky se autor věnuje procesům po roce 1990. Události 90. let a nového milénia jsou popisovány ve třech rovinách: 1) v pečlivém historickém sledu, 2) popisem bezpečnostních iniciativ a konstitucí bezpečnostních struktur EU (na pozadí událostí), 3) analytickým doprovodem. Autor se postupně dostává k závěru, ve kterém předpovídá samostatnou budoucnost Evropské bezpečnosti a obranné politiky (EBOP). Budoucnost je představena víceméně jako ne-militaristická a svět bude novým výzvám, které budou dle autora, kooperativně řešeny klíčovými partnery. Jmenovitě jsou uvedeny Spojené státy, Ruská federace a samozřejmě EU. V případě nutnosti použití „hard power“ bude EU pracovat samostatně a nezávisle na USA (s dodatkem, když bude příležitost).

Malcolm Anderson se široce zabývá tématem a naplněním slova bezpečnost, a to z pohledů obou stran Atlantiku. „Hobbesovské“ tradiční vidění mezinárodní anarchie

je na straně USA, zatímco Evropská unie hovoří o „širším pojetí bezpečnosti“ (životní prostředí, terorismus, AIDS...). Autor vidí problematickou situaci uvnitř EU. Nynější kategorizované vnitřní hrozby byly rozšířeny o dřívější kategorizované vnější hrozby (terorismus, organizovaný zločin...), tedy dochází dle autora k procesu externalizace vnitřní bezpečnosti unie. Autor sice upozorňuje na rozvíjející se institucionální faktory směrem k uchopení uvedených problémů, ale zmiňuje stále mezivládní úroveň jednání v zainteresovaných oblastech. Na druhé straně je uveden bezpodmínečný budoucí proces supranacionalizace oblasti II. a III. pilíře, s dopadem na emancipaci EBOP (tedy na okolí EU). Nepřehlédnutelná je poznámka autora o rychlejším a „ochotnějším“ progresu ve III. pilíři než v pilíři II. Stejně nepřehlédnutelné je konstatování, že zahraniční politiku EU tvoří víceméně Velká Británie, Německo a Francie (připomenut je příklad postupu vůči Íránu). Autor končí příspěvek konstatováním, že tradiční vnímání hrozeb končí se suverenitou států a čas přinese nutnost širšího modelu bezpečnosti.

Z pohledu občanů postkomunistické země je zajímavý článek Lenarda J. Cohena, který začíná „Iráckou krizí“ (2003) a notoricky známým Rumsfeldovým výrokiem o nové a staré Evropě. Autor však připomíná zkušenosti „východních“ zemí a zájem tamních elit vytvořit efektivní, vojenskou protiváhu Ruské federaci, stejně jako (dle autora) vytvořit protiváhu (politickou) tradičním zemím západní Evropy (neřčeno „EU“). Východoevropské země přispěly k několika humanitárním misím, stejně jako přispěly k tvorbě Evropských sil rychlého nasazení (ERRF, European Rapid Reaction Force) či participují na tvorbě bojových sil ESDP. Úspěchy právě humanitárních misí, post-konfliktní management a efektivní „soft-power“ ze strany EU si naopak, po neúspěchu USA v této oblasti v Iráku, získala ve světě větší respekt. Autor věnuje pozornost i jednotlivým

balkánským zemím, které nejsou ještě členem unie, a obecně varuje před vytvořením ghetta, které by mohlo být odděleno od možnosti jakékoliv spolupráce s EU (text je podpořen i citátem Olli Rehma, komisaře pro rozšiřování). V závěru je evropská bezpečnostní situace připodobněna k severobaltskému plynovodu (NEGP). Německo – ruský projekt je pro pobaltské země a Polsko opravdu velmi problematickou kauzou. Polsko a pobaltské státy začaly od roku 2006 vyvíjet v unii úsilí, samozřejmě za značné neochoty SRN a Francie, které by směřovalo k redukci závislosti celé EU na energetických dodávkách z RF. Autor v závěru připodobňuje „atlanticismus“ východní Evropy k „atlanticismu“ Velké Británie a situaci nevidí dramaticky. Je evidentní, že v těchto zemích probíhá i proces „europeanizace“ i s jeho institucionální stránkou, která je platná pro všechny členy unie.

Fraser Cameron se zaměřuje na rozdíl a ohlasy ve vnímání bezpečnosti v transatlantickém prostoru. Krátce je rekapitulována situace před iráckým konfliktem, kdy stála formace Washington, Londýn, Varšava proti skupině Berlín, Paříž a Moskva, a kdy německý kancléř Gerhard Schröder podruhé vyhrál volby na vlně antiamerikanismu (2002). Autor se zabývá přístupem k bezpečnosti v USA a v Evropě. Je provedena analýza bezpečnostních strategií, NSS v USA a ESS pro EU, po roce 2000 i jejich jednotlivé proměny v čase. Přece jen v závěru je konstatováno nedávné opětovné přiblížení obou stran Atlantiku a to i díky právě zkušenostem z Iráku. Pro obě strany bude lepší společná kooperace a autor vyslovuje domněnku (snad i přání), že budoucí společný postup by mohl být namířen k posílení institucí OSN.

Milagros Álvarez se zabývá Smlouvou o ústavě pro Evropu a její bezpečnostní dimenzí. Hned v úvodu je konstatováno, že smlouva nepředstavuje v oblasti ESDP (neřečeno CFSP, Common Foreign and Security Policy) žádnou revoluční změnu v právním

a institucionálním rámci. Celkem podrobně a analyticky jsou probráný články I-41 a I-43 plus některé související odstavce. Jedná se konkrétně o koncept Zvláštní ustanovení týkající se SZBP a Posílené spolupráce. Představen je institucionální rámec a způsoby rozhodování v Radě, což souvisí i s vybranými články III-300 až III-313, které jsou již konkrétními návody v situacích i konkretizováním rozpočtové stránky. Nepřijetí uvedené Smlouvy (2005) nemá dle autora fatální dopad na rozhodování v bezpečnostní oblasti, neb je neustále prováděno na mezivládní rovině. Ať již institucionální (supranacionalizace) bezpečnostní oblasti či zatím solidarita a politický konsenzus nyní (v mezivládní úrovni) povedou vždy k posílení celku EU na mezinárodním poli.

Evropskou politiku sousedství (ENP), jako součást bezpečnostní strategie, analyzuje Stefan Gänzle. Dle použitých slov Romana Prodiho by ENP měla zahrnovat prsteneček přátel obklopujících EU, od Maroka k Rusku a k Černému moři. Během studené války byla politika sousedství jednoznačně daná a koncem 80. let musela nastat změna směrem k přiblížení Východu a Západu. V devadesátých letech se politika sousedství ES/EU sestavovala ze tří hlavních modelů: 1) rozdílné přístupy k rozdílným zemím (různé druhy smluv), 2) geograficky zaměřené zahraniční politiky ES/EU (Středozemí, Střední východ, jihovýchod Evropy...), 3) model pan-Evropské spolupráce. Evropská politika sousedství se konstituuje od roku 2002 a v roce 2004 vydala Evropská komise Strategii pro ENP a nástroji by měla být regionální či subregionální spolupráce, sociální koheze a ekonomická dynamika. Cílem je politická stabilita, ekonomický rozvoj, redukce chudoby a sociálních rozdílu v Prodiho „prstenci“. Exkluzivními partnery jsou Ruská federace a Ukrajina, které společně s Evropskou unií tvoří triangl, který vyžaduje bezpodmínečnou stabilitu. Z hlediska bezpečnostní strategie by ENP měla plnit roli prevence

a měla by být zaměřena na vnitřní stabilitu sousedů.

Dmitry Danilov v příspěvku mírně navazuje na předchozí téma, ale zaměřuje se vložení na reakce a kooperaci ESDP a Ruské federace. Postoje Moskvy nikdy nebyly k budování ESDP nesouhlasné, a hned ze dvou důvodů. Zaprvé, síly EU neohrožují RF a zadruhé, Severoatlantická aliance ztrácí dřívější jednotu. Autor srovnává spolupráce NATO a RF, která je založena na interoperabilitě, zatímco spolupráce EU a RF je založena na participaci. Je ovšem dodáno, že není možné představit si síly Ruské federace pod vlajkou EU. Autor se domnívá, že budoucí spolupráce v bezpečnostní oblasti je mezi ESDP a Moskvou realitou. Evropská unie i Ruská federace sdílí společný prostor vnější bezpečnosti, a i přes současné protiruské postoje některých členských států bude vytvořen rámec jednání a postupu v oblasti bezpečnostní strategie.

Od „Aliance závazků k Alianci volby, adaptace NATO v období nejistot“, je název příspěvku Helgy Haftendorn. Autorka vychází z faktu změn geopolitické situace a je evidentní, že Spojené státy budou potřebovat spojení. Irák, Afghánistán a vnitroamerické ohlasy tuto skutečnost jen podporují. Reálně však dodává, že pouze Velká Británie a Francie mohou snad snést kritéria v rychlém rozmístění sil kdekoliv ve světě. I z těchto důvodů, dle autorky, může EU použít Severoatlantickou alianci v krizovém managementu. Stejně jako NATO může použít síly ESDP v těch oblastech, kde je aliance limitována – autorka přímo uvádí příklady „soft“ security. V tomto kontextu je zamyšlená poznámka autorky, že NATO může být „vedoucí vojenskou institucí“, která bude rozdělovat úkoly, a ESDP se může soustředit na stabilizační a „non-Five Article missions“. V závěru je nastíněna budoucnost NATO a spolupráce s EU a zajímavě je dodáno, že USA se bez NATO obejdou, ale NATO bez USA ne, avšak více z politických než z vojenských důvodů.

Alexander Moens analyzuje možné výzvy a limity spolupráce mezi NATO a ESDP. Většina příspěvku je analytickým historickým diskursem, na kterém jsou demonstrovány mezinárodní události a institucionální změny a tvorba ESDP. Není zapomenuto na zajímavou roli Západoevropské unie. Je evidentní, že EU se stává silným globálním hráčem v obchodě i ekonomice. Autor dodává, že EU je tak globálním hráčem i uvnitř NATO. Ovšem vývoj unie není u konce a otázkou bude, jakým hráčem se EU stane (civilní velmoc)? Podle autora by se měla celkově revidovat institucionální struktura NATO a vhodné by bylo například rozdělení činností (kromě již daných bojových) na geografické. Jednoduše řečeno, EU by měla pod kontrolou Evropu a Afriku a NATO Střední východ a Asii.

Poslední, velmi zajímavý příspěvek Fédérica Mérande, je věnován roli Kanady v nové konstrukci transatlantických vztahů. Kanada velmi úzce spolupracuje s USA na ochraně severoamerického kontinentu. Naopak NATO je pro Ottawu vhodným prostředkem přístupu k evropským zemím a vidí v Alianci více než jen vojenskou spolupráci. Kanada podporovala samostatnější politiku ESDP, ovšem emancipace měla být tvořena v kontextu zásad Madeleine Albrightové: nerozdvojit Evropu od NATO, nedublovat instituce NATO a EU a nediskriminovat nečleny EU. Kanadské síly se podílely na dvou operacích EU, v Kongu (operace Artemis, 2003) a v Bosně (operace Althea, 2004). Zajímavou skutečností je, že Kanada podepsala koncem roku 2005 s EU smlouvu, ve které vyjadřuje ochotu nadále vysílat své síly do misí, které budou pod velením unie. Obecně autor charakterizuje kanadskou zahraniční politiku jako velmi podobnou politice EU a stejně tak vojenské schopnosti (možnosti) Kanady silně podobné ESDP.

Mírně problematických se zdá několik drobných skutečností. Budoucnost NATO je brána jako víceméně „politické diskusí

fórum“ a hovoří se o spolupráci NATO – ESDP, jako o hotové věci. Reálně však vzato, mnoho zemí za vyjednávacím stolem proti ESDP (tzn. po odečtení členů EU) již v rámci NATO v budoucnu sedět nezůstane. Další problematičtější záležitostí se může jevit „dělba bezpečnostní práce“, kdy pro NATO (USA) jsou vyčleněna specifika „hard“ a pro EU záležitosti „soft“. Autoři hovoří víceméně o lépe zvládnutém managementu na každé straně pro „hard“ i „soft“, ale není položena otázka schopností zvládnutí obou procesů. Zatímco Spojené státy jsou schopné připravit oba typy misí, pro ESDP bude opravdová „hard“ akce pravděpodobně problematická. Autory je sice popsána současná změna Aliance „závazku“, postupně na Alianci „volby“ v budoucnu. V podobném kontextu je také popsáno předpokládané chování pouze evropské strany, avšak není bohužel zmíněna předpokládaná reakce ostatních současných partnerů v NATO. Zatímco jedna kapitola se věnuje budoucím možným scénářům vztahů ESDP s Ruskou federací, tak kromě podobné kapitoly věnované Kanadě (částečně) se bohužel žádný z příspěvků očekávanými reakcemi (na emancipaci ESDP) nynějších nejhlavnějších hráčů v NATO nezabývá.

Petr Strejček

Fakulta sociálních studií Masarykovy univerzity

Peter Horváth:

POLITICKÝ SYSTÉM SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Trnava: Univerzita sv. Cyrila a Metoda, 2007. 137 stran.

Už obsah tejto brožúrky šokuje svojou nejednotnosťou v uplatnenom štýle názvoslovia, ale aj zvolenou štruktúrou: Formy vlády, Národná rada Slovenskej republiky, Inštitút

prezidenta v Slovenskej republike, Vláda Slovenskej republiky, Územná samospráva, Think-tanky na Slovensku, Základné prehľadky o politickom systéme Slovenskej republiky (okrem toho „Úvodom“ a „Literatúra“).

Profesionálnejší čitateľ sa môže okamžite pýtať, prečo chýba kapitola o ústavnom súde alebo o súdnom systéme? A kde je kapitola o politických stranách alebo o voľbách či o volebnom systéme? Až neskôr čitateľ zistí, že autor o voľbách píše možno až priveľa, ale skôr z hľadiska volebných pravidiel a štatistik, a najmä v rámci jednotlivých kapitol.

Otázok na štruktúru práce môže byť viac, napríklad prečo autor nepíše radšej o občianskej spoločnosti alebo o mimovládnych organizáciách namiesto iba vybraných think-tankov? Think-tanky by do takto poňatej kapitoly mohol bez problémov zahrnúť.

Autor priznáva hneď v úvode (s. 5), že „nejde o prácu originálnu“ a tiež, že sprostredkúva „niektoré aspekty z politického systému našej krajiny“. Ak je to tak, potom mal dať svojej práci primeraný názov, napríklad „Pokus o náčrt niektorých aspektov politického systému všeobecne a najmä vo vzťahu k Slovenskej republike“.

V prvej kapitole nazvanej Formy vlády sa hneď v prvej vete zaoberá prezidentom, ktorého postavenie odvodzuje od „viacerých faktorov. Za pravdepodobne najdôležitejší... budeme považovať formu vlády“ (s. 6). Vôbec nie je jasné, čo tým chcel autor povedať, a prečo začína svoj text týmito vetami, resp. jednovetnou zmienkou o funkcii prezidenta.

Autor má bohužiaľ zmätok v základných politologických pojmoch, keď napríklad rozoznáva „päť základných foriem (formy vlády): parlamentná (parlamentná demokracia a parlamentná monarchia), prezidentská, zmiešaná (napríklad kancelársky systém, poloprezidentský systém), vláda parlamentu a zdanlivý parlamentarizmus“ (s. 6). Tu autor bezdôvodne rozlišuje medzi parlamentnou formou vlády a vládou parlamentu, a súčasne nevidí podstatný rozdiel medzi základnou